

Activisme femení a l'Hospitalet en la dècada de 1970

Clara Carme Parramon
Arxivera i antropòloga

Com és sabut, els moviments socials que en els anys 1970 s'estengueren a gran part de l'Estat, abraçaren àmbits d'acció molt diversa i, tot i que ben sovint no ha estat prou reconegut, la seva contribució a la recuperació de la democràcia va ser decisiva.

En aquesta comunicació em referiré concretament als moviments veïnals que es desenvoluparen a l'Hospitalet, en els seus barris, –moviments que foren similars als que tingueren lloc a molts pobles i ciutats de Catalunya–, amb l'objectiu de posar de relleu el protagonisme femení que els va singularitzar. Part important de les fites aconseguides perquè puguem anomenar barris els diferents espais urbans que configuren l'Hospitalet, es remunten a aquelles lluites veïnals. Alhora, al meu entendre, es tracta de consecucions que són difícils d'explicar sense tenir en compte la importància de l'activisme femení en aquells moviments.

En el marc d'aquell protagonisme femení emergent en la dècada de 1970, que es manifestà en lideratges femenins diversos, també faré esment a d'altres moviments socials, així com al fet que en el si dels moviments veïnals es construí paral·lelament un activisme feminista, al qual també em referiré respecte del moviment obrer per destacar una fita històrica protagonitzada a l'Hospitalet per treballadores fabrils.

Al meu entendre, no és una simple coincidència que un activisme femení potent i els moviments veïnals emergissin en la mateixa dècada. Com a molts altres municipis, en els barris hospitalencs les funcions atribuïdes a l'espai domèstic, és a dir, els treballs de cura i d'atenció a les persones que les dones acostumem a assumir, estaven en perill. Només cal recordar –especialment en el barris aleshores més nous– que, com he dit en altres ocasions, en els espais on es menjava, es cuidaven les criatures, s'atenia a la gent gran, no hi havia ni mercats, ni escoles, ni escoles bressol, ni ambulatoris. En aquelles condicions, el protagonisme femení per dignificar la vida comunitària va ser rellevant i es troba en l'origen de moltes de les escoles, mercats, parcs, centres de salut avui existents.

Aquells moviments veïnals sorgiren en un context en què la consecució de serveis públics bàsics estava directament relacionada amb la lluita perquè el sòl es destínés a usos públics i, per tant, contra la planificació urbanística que feia prevaler els

interessos dels negocis immobiliaris. Per contra, en el desenvolupament dels moviments veïnals s'anà configurant una idea de ciutat que, tot i que avui pot semblar secular, fa 40 anys era radicalment trencadora amb les polítiques urbanístiques dominants. El doble vessant que interrelacionava el desig de parcs, places i jardins, amb la lluita perquè no es construïssin més blocs i perquè es requalifiqués sol urbà per a usos públics, estava posant les bases d'una idea de ciutat on prevalgués l'esperança de la canalla i la gent gran, on la població en general pogués gaudir d'un entorn a la mida humana, afavorit per la proximitat dels serveis; una idea de ciutat per a la convivència. En aquest marc, l'experiència del transitar de les dones per la ciutat es configurava com un valuós plus femení en els processos de treball sobre disseny urbanístic dels seus barris, en la presa de decisions sobre quins solars erms eren més adequats per a una escola, un ambulatori, per fer-hi una plaça o perquè fossin més pròpiament jardins.¹ I això, tant pel que fa al coneixement minuciós del territori, com a les consideracions relacionades amb les necessitats, capacitats i possibilitats diverses de les persones segons les etapes del cicle de vida.

La potència dels moviments veïnals dels anys setanta es posa especialment de manifest si es recorda que aconseguiren aturar els plans d'immobiliàries perquè no es construïssin nous blocs d'habitatges; que organitzaren i mantingueren llargues vagues de lloguers contra els organismes públics de l'habitatge del franquisme per al condicionament dels blocs i la urbanització de l'entorn; que obligaren a modificar plans urbanístics, crearen places i les enjardinaren, netejant espais erms i instal·lant-hi mobiliari urbà, arbres i plantes. També és destacable que, molt sovint, en els processos de preparació de l'activitat reivindicativa la informació i la posada en comú d'elements crítics generava una potent dinàmica cultural a l'entorn de conferències, taules rodones, debats...

El fet fou que, malgrat el nom de les entitats que els encapçalaren, només contemplava el masculí —associacions de veïns—, els moviments veïnals van parlar en femení, tot convertint les necessitats atribuïdes a l'espai domèstic en responsabilitat col·lectiva. Van ser moviments socials en els quals el protagonisme femení fou rellevant i que foren decisius per aconseguir crear les condicions perquè els nostres barris s'urbanitzessin i es dotessin de serveis públics imprescindibles per a una vida digna, tot contribuint de manera rellevant a la integració social col·lectiva. I no es pot oblidar que per al bon funcionament de les associacions veïnals fou molt valuosa la contribució d'un col·lectiu professional també de dones: les assistentes socials.

Atesos els objectius d'aquells moviments, era ben d'esperar —tot i que s'hagi ignorat en gran manera— que des dels seus inicis trobéssim dones que van assumir responsabilitats i lideratges públics. Per descomptat que els lideratges masculins eren presents a tots els barris. No obstant, ja en els anys 1970, en temps en què era molt excepcional que una dona ocupés qualsevol càrrec públic, a les associacions de veïns de l'Hospitalet hi van haver presidentes: la María Fina Martínez a la del barri

¹ Vegeu Segura Soriano (1998), que ha desenvolupat aquest tema al llarg de la seva obra.

de Santa Eulàlia, l'Eulàlia Anadón, més coneguda com a Fina, a la de la Florida, la Glòria Hernández a la de Can Serra i la Marta Perelló a la del Centre. Alhora, en tots els barris de l'Hospitalet aparegueren veus femenines que es convertiren en referents comunitaris, sent especialment reconeguts, entre d'altres, els de Mercè Olivares a Collblanc, Maria Rico i Gregoria Ochoa a Pubilla Cases, Nelly Peydró a Bellvitge, Montserrat Perelló al Centre o Teresa Giménez al Gornal —entre d'altres, insisteixo—, així com els de les, ja fa anys desaparegudes, Pura Fernández de Bellvitge, Carmen Díaz de Pubilla Cases i Ana Díaz de Florida.

Els moviments veïnals de la dècada de 1970 van ser l'espai on l'activisme femení assolí major amplitud i on els lideratges femenins proliferaren en major mesura. Perquè apareguessin aquests lideratges, havien de ser moltes les dones que participaven en els moviments veïnals. I és que era el mateix entramat d'activitats que requeria el desenvolupament d'aquells moviments el que moltes dones sostenien, juntament amb homes jubilats, aturats o treballant a torns alterns. Així, perquè a la sortida de les escoles es recollissin signatures demanant més centres públics o en els dispensaris es repartissin fulls volants explicant que calien ambulatoris, perquè en horari de matí es poguessin portar o recollir documents, fer gestions, vigilar què feia la immobiliària, etc., etc., la dedicació de les dones que combinaven els horaris dels seus treballs amb aquests serveis a la comunitat era imprescindible.

No obstant, aquell activisme també va ser destacat en altres àmbits. A l'Hospitalet fou de gran relleu en la renovació pedagògica de l'escola, que estava tenint lloc a Catalunya i en aquest àmbit és especialment conegut i reconegut el protagonisme de Montserrat Company. També van ser sobretot dones les que crearen els precedents de les futures escoles públiques per a persones adultes: i aquí cal recordar l'experiència pionera a Can Serra de la ja desapareguda Maria Mercè Romans. I van ser també dones les que van contribuir en gran mesura a la creació i desenvolupament de les APAS, després anomenades AMPES.

D'altra banda, el tan oblidat activisme femení en el moviment obrer hospitalenc va contribuir al seu ressorgiment i extensió, a l'organització sindical clandestina de les CCOO locals, a les lluites i vagues de moltes petites empreses de la Carretera del Mig, tot participant —i entrant a tallers i empreses per animar d'altres dones i homes a fer-ho— en les, en aquella dècada, sovintejades manifestacions que des de la Carretera del Mig s'endinsaven cap els barris de la ciutat. Per citar dues empreses més grans, destacaré especialment la INDO, amb la fita històrica que les treballadores, entre les quals Marisol Marín va jugar-hi un paper destacat, protagonitzaren per aconseguir una de les reivindicacions de llarg recorregut, assolida l'any 1977: a igual treball, igual salari. I referir-me també a Frasquerías Pedret, per posar de relleu un tipus d'activisme femení solidari ben sovint ignorat i que va ser molt destacat en la lluita d'aquella fàbrica, que difícilment hagués pogut perllongar-se com es va aconseguir (1975-1981) sense la col·laboració activa de les esposes dels obrers, suport primordial que es va fer especialment públic quan els obrers van ocupar la fàbrica. Com és sabut, l'excepcionalitat del context històric general en què se succeïen

aquests esdeveniments abraçava tots els àmbits sociopolítics i culturals, i en relació amb el protagonisme femení no es pot deixar de mencionar la incidència que estava tenint l'auge que a nivell internacional assolí el moviment feminista, que en els anys 1970 esclatà amb força a Catalunya, tot constituint les Jornades Catalanes de la Dona, celebrades a Barcelona el maig de 1976, una fita històrica. La representació de les dones hospitalenques en aquelles Jornades va abraçar les vocalies de dones de les associacions de veïns de Sant Josep, Can Serra, Florida, Pubilla Cases i Collblanc-Torrassa, així com l'Associació de Veïns de Santa Eulàlia, l'Agrupació de Veïns d'Ildefons Cerdà, l'Associació de Dones de l'Hospitalet i el Grup de Dones de l'INDO.

En el marc de les associacions veïnals havien sorgit les vocalies de dones, que en alguns casos van acabar organitzant-se com a espais femenins autònoms, com foren el Grup de Dones de Santa Eulàlia i posteriorment el Casal de la Dona de la Florida. Paral·lelament a la participació activa en els moviments veïnals, reivindicaven els drets que el franquisme negava a les dones pel fet de ser-ho. En la seva activitat destacaven especialment aquells aspectes de la vida personal que convertien, tal com el moviment feminista explicava, allò personal en polític. A la seva acció devem la consecució dels centres de Planificació Familiar, avui convertits en els serveis d'atenció a les dones dels CAP. I en aquest terreny, cal significar el fet que l'any 1977, quan la intervenció policial sempre era encara un fet garantit, a la plaça Espanyola es van reunir a l'entorn de 100 dones. Amb aquesta concentració convocada per la Coordinadora de les Vocalies de Dones de l'Hospitalet, culminava un seguit d'activitats informatives i de debat duts a terme en els barris per reivindicar centres de Planificació Familiar a la ciutat, que el futur ajuntament democràtic faria realitat..

De la transformació de les vides femenines que en molts casos va comportar l'experiència de participar en les vocalies de dones, es derivaren canvis substancials en les relacions de parella i en el coneixement del propi cos, tant pel que feia a la necessitat de canviar les lleis, en especial les relacionades amb la pàtria potestat i el dret al divorci, com a multitud d'aspectes de la vida quotidiana, des de la intervenció masculina en els treballs domèstics o la manifestació de veus femenines en la presa de decisions, fins a la llibertat per poder tenir els propis espais com a dones i tenir-los fora de casa, el descobriment en molts casos de la pròpia sexualitat, l'accés als sistemes anticonceptius, etc. I tot això emmarcat en la perspectiva de no discriminació femenina, de la defensa ferma del fet que totes les dones havien de poder tenir accés a treballs remunerats dignes i alhora accés a la instrucció en tots els seus nivells reglats.

Només en la mesura en què es pensi en les vocalies de dones com a espais del creixement entre dones que es derivava de la pràctica de les relacions d'autoritat i no de poder, es pot entendre el grau de subversió de l'ordre establert que estaven protagonitzant.

El descobriment individual i col·lectiu de llibertat femenina incidí en àmbits tan diversos com la ja esmentada sexualitat femenina, les relacions de parella, l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura, la solidaritat concreta amb qualsevol companya

que patís violència masclista, l'organització dels serveis d'atenció a les veïnes que necessitessin assessorament jurídic per trobar-se en situacions personals especialment delicades (separacions matrimonials —cal recordar que el divorci era prohibit—, violència domèstica, informació sobre l'avortament —altament penalitzat amb presó—, etc.). Paral·lelament al referent d'igualtat entre homes i dones que presidia aquell context històric, en aquells espais de dones, l'experiència de partir de si mateixes, sobre la qual el moviment feminista ha reflexionat en les últimes dècades, també s'obria camí, un camí de llibertat femenina sense retorn.

BIBLIOGRAFIA

AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET, *Programa Municipal per a la dona*. Dones sindicalistes de l'Hospitalet. 2002.

ASINS MUÑOZ, C. "La voz como testimonio. Mujeres sindicalistas de l'Hospitalet" a *Quaderns d'Estudi* núm. 19. Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2005.

CAMÓS, J. i PARRAMÓN, C.C. "Crisi del franquisme, associacionisme i moviment cuitadà a l'Hospitalet", a *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana*. Actes del 2n Congrés de la CCEPC, 1997.

CERVERA, M. "Com i on ens hem organitzat les dones" a DIVERSOS AUTORS: *20 Anys de Feminisme a Catalunya*. Ajuntament de Barcelona, 1996.

CIGARINI, L. i altres. "Autoritat femenina / llibertat femenina", a *Duoda, Revista d'Estudis Feministes*, núm. 7, 1994.

FERNÁNDEZ LAMELAS, E. *Vocalies de Dones de Barcelona a la Transició Democràtica: una experiència emancipadora*. 2009. Disponible a: http://ddd.uab.cat/pub/tre-recpro/2009/75230/vocaliesdonesbarcelona_a2009.pdf.

LLINÀS, C. *Feminismes de la transició a Catalunya*. Barcelona, Horsori editorial, 2008.

LLINÀS, C., TRAYNER, M.P., VILLAZÓN, J. *Dones de l'Hospitalet, agents de canvi social*. Col. Josefina Gómez Olivares núm. 4. Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2013.

NASH, M. *Dones en transició*. Ajuntament de Barcelona, 2007.

OJEDA MARTÍNEZ, M. "Les dones en el moviment associatiu de l'Hospitalet (1960-1979). Una aproximació a través de la història oral" a *Quaderns d'Estudi* núm. 21. Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2009.

PARRAMON, C.C. "Feminizando espacios públicos: migraciones y movimientos vecinales del tardofranquismo y la transición política en Cataluña" a MIR GARCÍA, J. i RENOM M. *Revoluciones en femenino. Escenarios entre el siglo XVIII y la actualidad*. Bar-

celona, Ed. Icaria, 2014.

PARRAMÓN, C.C. i CASAS, R. *Veïnes, Ciutadanes*. Generalitat de Catalunya, Institut Català de les Dones, 2009.

SEGURA SORIANO, I. *Dones de l'Hospitalet. Itineraris històrics*. Ajuntament de l'Hospitalet, 1998.